स्वर्गादपि गरीयसी

(अव्ययप्रयोगः भवत् शब्दस्य च प्रयोगः)

पुरा एकः प्रजावत्सलः राजा आसीत् । सः प्रजाः पुत्रवत् पालयति स्म । मातृभूमिसेवा तस्य परमकर्त्तव्या आसीत् । **एकदा** त्रयः साधवः राजभवनं समागताः । राजा स्वयं तेषां सत्कारं सादरं कृतवान् । तस्य अतिथिसेवया साधवः **नितरां** प्रीताः । प्रस्थानकाले ते राज्ञे किञ्चित् दातुम् अभिलाषं कृतवन्तः । प्रथमः साधुः **यावत्** राजप्रासादात् निर्गतः, **तावत्** भूपतये एकं खड्गं प्रदाय अवदत् - राजन् ! एषः कृपाणः इन्द्रात् प्राप्तः । यदि **भवान्** एतं खड्गं नीत्वा दिग्विजययात्रां करिष्यति, तर्हि समग्रं विश्वम् अक्लेशेन आयत्तं भविष्यति । राजा अवदत् - महात्मन् ! मम विश्वविजयेन प्रयोजनं नास्ति । राज्यजयेन मम प्रजानां कः लाभः भविष्यति ? युद्धेन केवलं मम प्रजाः मृताहताः भविष्यन्ति । प्रजाकल्याणं मम काम्यम् । अतः खड्गेन प्रयोजनं नास्ति । सहसा द्वितीयः साधुः महाराजं **निकषा** गतवान् । तस्मै एकं हीरकखण्डं प्रदाय अवदत् - एतेन भवान् सर्वेषु राजसु श्रेष्ठः धनी भविष्यति । राजा उक्तवान् - **यद्यपि** एषः हीरकः मूल्यवान्, **तथापि** अनर्थस्य कारणं भवति । अपि च धनसुरक्षार्थं सैन्याः नियोजिताः भवेयुः । एतेन प्रजानां देशस्य च समृद्धिः न स्यात् । अतः हीरकः नावश्यकः । क्रमशः तृतीयः साधुः भूपालस्य अग्रे उपस्थितः । सः अवदत् - भो ! राजन् ! **भवतः** पार्थिवद्रव्येषु आसक्तिः नास्ति इत्यहं जानामि । अहं **भवन्तं** विद्याबलेन स्वर्गं नेष्यामि । तत्र भवान् स्वर्ग्यं सुखं प्राप्स्यति । राजा अकथयत् - क्षमां करोतु पुण्यात्मन् ! मातृभूमिं प्रजागणं च विहाय कुत्रचित् गन्तुं न इच्छामि । मातृभूमिः मम माता, अहं पृथिव्याः पुत्रः । मम जन्मभूमिः स्वर्गात् अपि गरीयसी भवति । एतत् श्रुत्वा प्रसन्नाः साधवः उक्तवन्तः - भो भूपते ! भवान् **वस्तुतः** पृथ्वीपतिः भवति । भवतः देशप्रीतिः सर्वेषाम् अनुकरणीया । कल्याणमस्तु इति आशीर्वादं प्रदाय ते प्रस्थिताः ।

नितराम्, कृपाणः, तर्हि, काम्यम्, हीरकः, आयत्तम्, सहसा, आसक्तिः, प्रदाय, पुत्रवत्, वस्तुतः

टिप्पणी

शब्दार्थ :

पुरा - पूर्वम् (ପୂର୍ବକାଳରେ) ।

सत्कारम् - आतिथ्यम् (ଅତିଥି ସତ୍କାର) ।

नितराम् - अतीव (ଅତ୍ୟନ୍ତ) ।

कृपाणः - खड्गः (ଖଣ୍ଡା) ।

काम्यम् - अभिलषितम् (ଇଚ୍ଛା) ।

समृद्धिः - उन्नतिः (ପ୍ରଗତି) ।

आसक्तिः - आग्रहः (ଅନୁରାଗ) ।

विहाय - परित्यज्य (ଛାଡ଼ି) ।

प्रसन्नाः - प्रीताः (ଆନନ୍ଦିତ) ।

स्वर्ग्यम् - दिव्यम् (ସ୍ୱର୍ଗୀୟ) ।

वस्तुतः - यथार्थतः (ପ୍ରକୃତରେ) ।

कल्याणम् - मंगलम् (ମଙ୍ଗଳ) ।

अभ्यासः

(क) उच्चैः पठत - 'भवत्' शब्दः - (ଆପଣ) (ପୁଂଲିଙ୍ଗ)

प्रथमा	भवान्	भवन्तौ	भवन्तः
द्वितीया	भवन्तम्	भवन्तौ	भवतः
तृतीया	भवता	भवद्भ्याम्	भवद्भिः
चतुर्थी	भवते	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः
पञ्चमी	भवतः	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः
षष्ठी	भवतः	भवतोः	भवताम्
सप्तमी	भवति	भवतोः	भवत्सु
सम्बोधने	भवन्!	भवन्तौ!	भवन्तः!

(ख) उच्चैः पठत, लिखत

भवत् -प्रथमाविभक्तौ	भवान्	भवन्तौ	भवन्तः
श्रीमत् -प्रथमाविभक्तौ	श्रीमान्	श्रीमन्तौ	श्रीमन्तः
भगवत् -प्रथमाविभक्तौ	भगवान्	भगवन्तौ	भगवन्तः
बुद्धिमत् -प्रथमाविभक्तौ	बुद्धिमान्	बुद्धिमन्तौ	बुद्धिमन्तः

(ग) अव्ययप्रयोगः -

यद्यपि - तथापि	→	यद्यपि स वृद्धः, तथापि सः धावति ।
यदि - तर्हि	→	यदि त्वं तृषार्त्तः, तर्हि जलपानं कुरु ।
यावत् - तावत्	→	भगिनी यावत् खादति, अहं तावत् पठामि ।
यथा - तथा	→	यथाहं वदामि, त्वं तथा कुरु ।
यत्र - तत्र	→	यत्र शिक्षकः तत्र छात्रः।
यत् - तत्	→	अहं यत् वदामि त्वं तत् कुरु ।
यदा - तदा	→	यदा वृष्टिः भवति, तदा भेकाः गर्जन्ति ।
यतः - ततः	→	यतः धर्मः ततः जयः ।
सहसा	→	विपत्काले सहसा निर्णयः न ग्रहणीयः ।
प्रायः	→	श्रमं विना प्रायः सफलता न भवति ।
अग्रतः	→	मातुः अग्रतः शिशुः धावति ।

१. योग्यपदेन शून्यस्थानं पूरयत -

यथा - **भवान्** अत्र आगच्छति । (भवत् - प्रथमा)

(क) माता .... आह्वयति । (भवत् - द्वितीया)

(ख) .... पुस्तकं पठन्तु । (भवत् - प्रथमा)

(ग) .... उपकारं न विस्मरामि । (भवत् - षष्ठी)

(घ) अहं .... निकषा गमिष्यामि । (भवत् - द्वितीया)

(ङ) .... विश्वासः नास्ति । (भवत् - सप्तमी)

२. उदाहरणानुसारं शून्यस्थानं पूरयत -

यद्यपि क्षुधा नास्ति, **तथापि** सः खादति ।

(क) यद्यपि मरणम् अनिवार्यं, ... जनाः तत् न चिन्तयन्ति ।

(ख) यदि धूमः अस्ति, ... अग्निः भवति ।

(ग) विपत्काले .... निर्णयः न ग्रहणीयः ।

(घ) .... सः ज्वराक्रान्तः तथापि सेवाकार्यं करोति ।

(ङ) पिता यथा वदति त्वं .... कुरु ।

(च) समुद्रे यावत् जलम् अस्ति, सरोवरे .... नास्ति ।

(छ) यदि क्षुधा नास्ति .... वैद्यं निकषा गच्छ ।

(ज) गुरुः यथा गायति, ... छात्रः अनुकरोति ।

(झ) शिक्षकस्य .... उपविश ।

(ञ) शिशवः .... सरलाः ।

३. उचितपदेन शून्यस्थानं पूरयत -

(क) साधवः .... प्रीताः । (नूनं, नितरां, अनिच्छया)

(ख) साधुः भूपालस्य .... उपस्थितः । (अग्रतः, पृष्ठतः, दूरे)

(ग) यद्यपि हीरकः मूल्यवान् .... अनर्थस्य कारणम् । (तर्हि, तथापि, तथा)

(घ) मातृभूमिः .... माता । (तुभ्यं, मम, तस्य)

(ङ) एषः खड्गः .... प्राप्तः । (इन्द्रात्, महादेवात्, अर्जुनात्)

(च) भवान् गृहं .... । (गच्छसि, गच्छति, गच्छन्ति)

(छ) .... सर्वं करोति । (भगवान्, भगवन्तः, अहं)

(ज) .... जनाः सम्मानिताः भवन्ति । (धीमान्, धीमन्तः, धीमन्तौ)

४. संशोधनं कुरुत -

(क) अतः हीरकः नावश्यकम् ।

(ख) प्रजाकल्याणं मम काम्यः ।

(ग) साधुः भूपालम् अग्रे उपस्थितः ।

(घ) भवान् यात्रां करिष्यसि ।

(ङ) प्रसन्नाः साधुः उक्तवन्तः ।

५. **एकपदेन उत्तरं लिखत -**

(क) राज्ञः आतिथ्येन के प्रसन्नाः ?

(ख) द्वितीयः साधुः महाराजाय किं प्राददात् ?

(ग) केन विश्वं करायत्तं भविष्यति ?

(घ) प्रथमः साधुः नृपतये किं दत्तवान् ?

(ङ) का मम माता ?

६. **बन्धनीमध्यस्थयोग्यपदेन शून्यस्थानं पूरयत -**

(क) ग्रामं .... नदी वहति ।

(ख) .... कार्यं न करणीयम् ।

(ग) कदापि .... मा वद ।

(घ) विद्यालयस्य .... क्रीड़ाप्रान्तरम् अस्ति ।

(ङ) यदि उन्नतिम् इच्छसि, ... परिश्रमं कुरु ।

(च) सर्पात् भीतः सः .... पलायितः ।

(छ) .... सः दुर्बलः तथापि सः कठिनं परिश्रमं करोति ।

(ज) तस्य प्रचुरं धनम् अस्ति .... सः कृपणः ।

(झ) गुरुः यथा वदति छात्रः .... करोति ।

(ञ) उपविश्य पठ, ... उत्थाय पठ ।

(अग्रतः, परन्तु, तथा, नोचेत्, यद्यपि, सहसा, दूरम्, मिथ्या, निकषा, तर्हि,)

७. **मातृभाषया अनुवादं कुरुत -**

(क) सः प्रजाः पुत्रवत् पालयति स्म ।

(ख) तस्य आतिथ्येन साधवः नितरां प्रीताः ।

(ग) प्रजाकल्याणं मम काम्यम् ।

(घ) अपि च धनसुरक्षार्थं सैन्याः नियोजिताः भवेयुः ।

(ङ) जन्मभूमिः स्वर्गादपि गरीयसी भवति ।

८. **विक्षिप्तवर्णैः शुद्धं शब्दं रचयत -**

जा त्स व प्र लः , तृ भू मा मिः , दा रा प्रा ज सा त् , शी आ द र्वा म्, प्री दे श तिः , प ि त रा थि य अ णः, य ग सी री ।

९. **स्तम्भमेलनं कुरुत -**

'क' स्तम्भः	**'ख' स्तम्भः**
यदि	करिष्यति
हीरकः	आगच्छन्तु
यद्यपि	तर्हि
भवन्तः	मूल्यवान्
भवान्	तथापि

१०. **वाक्येषु व्यवहरत -**

क्रमशः, यावत्, सहसा, मिथ्या, तर्हि, तथापि, दूरम् ।

●